

РЕЦЕНЗИЯ

на предложения за защита дисертационен труд за присъждане на
научната и образователна степен ДОКТОР
по научна специалност 2.1 Филология - Литература на народите от Европа,
Америка, Азия, Африка и Австралия (Западноевропейска литература)

на **АНДЕРС ЕГОН МЪОЛЕР**

на тема

**„АСПЕКТИ НА ФИЛОСОФИЯТА НА КИРКЕГОР В СЪВРЕМЕННАТА
ДАТСКА ПРОЗА“**

**Рецензент: проф. д-н Клео Стефанова Протохристова, Пловдивски
университет “Паисий Хилендарски”**

Представената за защита дисертация на Андерс Мьолер е донякъде необичайна за научната област на филологията, за легитимация в която аспира. Избрала като свой обект от една страна философията на Киркегор, обследвана в конкретен проблемно-тематичен аспект, който предполага включване на значителна част от произведенията му, и от друга, три романа, посочени от дисертанта като представителни за „датската литература от последните 70 години“, тя си поставя за цел да прочете съответните романи през призмата на основни концепции от философията на Киркегор, със специален приоритет на проблема за прошката, след (и в резултат на) което да установи дали и доколко християнските идеи на философа имат прием в съвременната датска култура с нейната преимуществено секуларна ориентация. При така направения избор на своя предмет, трудът се самоопределя като интердисциплинарен със съчетаване на проблематика от областите на литературознанието, философията и теологията, допълнително комплектувана с методологическите стратегии на социално-

историческото изследване, както и на семантичния и тематичен анализ и на анализа на дискурса. Когато определя своя собствен принос в научното си начинание, Андерс Мьолер уговаря с подкупваща скромност, че го вижда не толкова в допълнителното разработване на трите основни проблемни полета, колкото в оригиналността на съчетаването им.

Конкретната задача на труда, квалифицирана от дисертанта като двустепенна, съчетава анализ на начините, по които идеята за прошката е вложена в трите романа, определени като обект на изследване, и установяване на еволюцията, която въпросната идея претърпява в хода на годините. За изпълнението на тази задача трудът е бил подчинен на ясна и логична структура – с две основни части, теоретична и практическа, като във всяка от частите са обособени по няколко глави, всяка от тях, на свой ред, разделена съответно на подглави и параграфи. Във втората част, където са проведени анализите на трите романа, освен съответните три глави е въведена още една, надредна спрямо тях, където резултатите от самостоятелните наблюдения са положени в диахронна перспектива, за да отведат към финалното обобщение. Прецизната организация на текста е сериозно предимство, тъй като гарантира добрата ориентация на читателя и облекчава възприемането на съдържанието. Последното е особено важно, той като дисертацията съдържа необичайно голямо количество специализирана информация, а и е потенциално затрудняваща с комплексната си дисциплинарна принадлежност.

Успешен стратегически ход на Андерс Мьолер е решението още в началото на дисертацията да бъдат предложени убедителни доводи за актуалността на научното начинание, най-важният от които е, че философията на Киркегор, макар и фундаментално християнска по дух, е запазила валидността си и в съвременността, която от своя страна е белязана от продължаващи мощни секуларизационни процеси, което означава, че тя по предположение би следвало да бъде по-скоро непропусклива към подобна мисловна и аксиологическа нагласа. Нещо повече, защитена е презумпцията, че в християнската философия на Киркегор са налични възможности за прилагането ѝ като инструмент на литературен анализ.

Решаващ момент за ориентацията на изследването е далеч не саморазбиращият се избор философията на Киркегор да бъде интерпретирана не в секуларизирания ѝ вариант, приоритетен за актуалната ѝ рецепция, а в светлината на органичната ѝ свързаност с теологията. Така в епистемологичен фокус е изведен „християнският екзистенциализъм“ на философа, в съответствие с което са определени романите, използвани като обект на аналитичните наблюдения - „Лъжецът“ на Мартин А. Хансен, „Първото, за което се сещам“ на Ида Йенсен и „Моето приятелство с Исус Христос“ на Ларс Хусум, в които присъстват темите за прощката, милостта, любовта, вината и наказанието, които играят централна роля във философския етос на Киркегор.

Без да оспорвам категорично основанията на избора, направен от Андерс Мьолер, ще си позволя да изразя известни резерви относно неговата уместност. Те са в две посоки. На първо място заявката, че се работи с романи, представителни за „датската литература от последните 70 години“, е уязвима като опит за литературноисторическо разграфяване. Ако действително въпросните 70 години оформят някакъв отчетлив период, това е било необходимо да бъде уговорено. Иначе съчетаването на роман, станал популярен още през 1950-те и съответно съпроводен със значителен критически интерес, с произведения, написани в 2006-а и 2008 г., чийто статут в националната литература самият докторант квалифицира като неопределен, изглежда недокрай убедително. Диахронната перспектива, която е необходима на изследването, за да бъде установено евентуалното наличие на търсената еволюция в тематизацията на идеята за прощката и която оправдава отстоянието между различните романи, вероятно е могла да бъде набавена и при друга комбинация от литературни текстове. Правя уговорката, че това е просто предположение, направено от позицията на откровено нищожна ориентация относно съвременната датска литература. Същевременно обаче налице са знаци, че и самият дисертант е имал известни затруднения с избрания формат – за това свидетелства донякъде спорното обособяване на два самостоятелни литературноисторически нагледа – „Датската литературна сцена след 2000 г.“ и „Датската литература през 40-те години на XX век“, представени с демонстративен

отказ от съобразяване с хронологията, тъй като по-късният период предхожда по-ранния. Много по-логично би стоял общ панорамен преглед, който да онагледява литературноисторическите параметри на изследването.

Другият момент, който поражда притеснение, е че обявяването на трите романа като представителни за датската литература не е подкрепено с достатъчна доказателственост. Представянето им създава впечатление по-скоро за разнокалибрено и неравностойно – впрочем, самият Андерс Мьолер прави уговорката, че за разлика от романа на Мартин А. Хансен, който има богата критическа рецепция, тези на Ида Йенсен и Ларс Хусум са все още с неустановена позиция в националната литература. Очевидно е, че подборът е направен по тематичен принцип и водещият аргумент е било присъствието в тях на темата за прошката, както и за сродните ѝ категории - вина и наказание, милост, любов, което е логично, но пък предполага уточнението дали избраните заглавия демонстрират някаква по-обща тенденция или са по-скоро прецедент.

Независимо от така представените резерви, изборът, направен от Мьолер има своя резон, защото е ясно, че определящо за него е било желанието да изследва душевността на съвременния датчанин, ценностните му ориентации, евентуалната му връзка с философските и в частност религиозните възгледи на Киркегор, степента на неговата белязаност от неумолимите процеси на секуларизация в нашата съвременност. Очевидно е, че научното дирене в дисертацията е отговор на лична морална кауза, предполагаща силния момент на авторефлексия, който, на свой ред, успява ефективно да ангажира и читателя ѝ с изпробваните аксиологически дилеми.

Измежду основните заслуги на дисертанта бих открила процудуирането на внушително количество теоретична литература, основния корпус от която съставляват изследвания върху философията на Киркегор. Този приоритет е оправдан, тъй като, както е уточнено в началото на главата, посветена на мислителя, философията му не е систематична и е изпълнена с противоречия, които диалектически или не, затрудняват свеждането ѝ до стройна понятийна система. Налице е сериозно изпитание, защото

изясняването на съдържанието, вложено в различните понятия, с които философът работи, както и идентифицирането на тяхната съотносимост, е незаобиколим етап от труда, чиято задача е да осигури фундамента за аналитичните процедури в следващата част. Градивните елементи на тази конструкция са разбиранията на Киркегор за човека, специфично рационализирани в светлината на теорията му за „стадиите по жизнения път“, като проследяването на проблемите, съответни на отделните стадии - естетически, етически и религиозен, са интерпретирани основно в светлината на представителни за Киркегор концепции като страха, отчаянието и вината, които дават възможност за категоризиране на персонажите в изследваните романи. Логично, централно място и внимание са отредени на проблема за прошката, интерпретиран в самостоятелна глава.

Пак така съсредоточено и отговорно е набавен методологическият ресурс на дисертацията. Като се доверява на авторитетни инструктивни текстове, посветени на анализа на дискурса, Андерс Мьолер изработва свой собствен алгоритъм за анализ на романите, представен във финалните части на трета глава, с фокус върху персонажите и техните изказвания, който съответства по-скоро на тематичния подход, и, паралелно, ориентиран в съответствие с концептуална матрица, която дава възможност за прецизиране на конкретните идеи за прошката, представени в романите, изградена в съответствие с опозицията „църковна прошка – светска прошка“.

Втората част на дисертацията демонстрира ефективността на работния алгоритъм. Следвайки предвидените стъпки на анализа и същевременно съобразявайки ги с резултатите от проведения в Пета и Шеста глава системен анализ на значителен брой текстове на Киркегор, подбрани уместно с оглед на поставената задача, дисертантът се съсредоточава върху конкретните литературни текстове. Важен принос от тази част на труда е запознаването на българската читателска аудитория с практически непознати имена от датската литература от втората половина на XX век и от първото десетилетие на нашето столетие. Пак така сериозна заслуга е и задълбоченият анализ на непревежданото на български език произведение на Киркегор „Делата на любовта“. Всичко това представя дисертанта в ролята на медиатор в

интеркултурния трансфер. Инструментализирането на „Делата на любовта“ за изработването на теоретичния фундамент на дисертацията му е наложило на Андерс Мьолер необходимостта, за целите на реферата, да преведе на български значителни по обем откъси от творбата. Така той я въвежда в българското културно пространство и ѝ осигурява начална възможност за циркулация. Включената в текста информация за избраните автори и за анализирания романи също създава добра, надеждно функционална представа, което позволява резултатното проследяване на аналитичните процедури в труда, а като окончателен резултат произведенията се възприемат като налично присъстващи и като да се сдобиват с пълноценен самостоятелен живот.

Значима заслуга на труда е и продуктивното успоредяване на тематичния анализ с анализа на дискурса, което дава възможност за идентифициране на съответствията между идейно-тематичен пласт и лингвистична структура на изследваните произведения. Конкретните наблюдения са изчерпателни, внимателни и прецизни, изпълнени са с впечатляващо усърдие и внушават доверие в адекватността на направените изводи.

Авторефератът към дисертацията, основателно определен като „разширен“, може да бъде оценен като самостоятелно похвално постижение - не само с обема, който го легитимира като самостоятелна студия, но и с извършения труд по намирането на адекватен българоезичен вариант на изследването, което предвид ангажимента му изключително с материал на датски език, е поредното изпитание за дисертанта.

Все пак, ще си позволя да изразя несъгласие по отношение превода на конкретни определения, отнасящи се до понятия от философията на Киркегор, използвани в дисертацията – като квалификациите „рефлектиран“, за *(much-)reflective* и „нерефлектиран“ - за *unreflective*, както и формулата „стадии по жизнения път“ (*stages on life's way*), като същевременно си давам сметка, че авторът не е имал реален избор, защото по предположение е трябвало да ползва българските преводи на произведенията на философа, което го принуждава да приеме предложените там варианти на оригиналните назовавания. Проблемът, впрочем, е по-общ и засяга далеч по-широк брой

български преводи на текстове от сферата на хуманитаристиката. Тъкмо затова той ми дава повод за задам на Андерс Мьолер въпроса как той самият оценява българските преводи, с които му се е наложило да работи.

Обсъжданата дисертация е изрядна по отношение на нормативните изисквания за публичност на проведеното изследване. Андерс Мьолер е публикувал четири статии по темата, всяка от които е резултат от участие в национални научни форуми, проведени в Софийския университет и Пловдивския университет.

В съгласие с приведените дотук констатации и оценки относно представения за защита дисертационен труд и като заключение препотвърждавам положителното си становище за извършеното и постигнатото в него. С оригиналността на темата и адекватния избор на методологически стратегии, с достоинства на проведените анализи и вложеното в тях усърдие, както и със състоятелността на направените изводи, изследването отговаря напълно на утвърдените изисквания. Ето защо препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Андерс Егон Мьолер научната и образователна степен ДОКТОР по научна специалност 2.1 Филология - Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Западноевропейска литература) и ще гласувам с убеденост и удовлетворение в подкрепа на това предложение.

08. 05. 2020 г.

проф. дфн Клео Протохристова